

GİZEM ASYA GENÇ - “Eğer kan ve ateşle aklını yitiren bu insanların yaşadığı felaketi anlatabilirim, bu vatana karşı görevimi yapmış olacağım”

Posted on 08/03/2014

Mevzu bahis tarih olduğunda feministler bir noktada çok ama çok haklılar: “Tarihi baştan yazmak!” 1915 başta olmak üzere tarihe bakışın “kadın hafızacılığı” hususunda derinleştirilmesinin gerekliliği açık. Tanıklık ile tarihi aydınlatmak, özellikle 1915 sonrası yetimlerin, evlatlıkların, dulların yaşam öyküleri ile can buluyor, yani genel anlamda kadınlara. Zabel Yesayan, kadın duruşu, feminizm, kadın hafızacılığı ve tanıklık edebiyatı ile tarihi aydınlatması, yerel ölçekten çıkarak resmi tarihi haksız çıkarması bakımından bu gerekliliğin çarpıcı bir kanıtı. 1878’te Üsküdar’da varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Yesayan’ın yaşamı birçok konuda ilkler silsilesidir. Babasının teşviki ile iyi bir eğitim alan Yesayan, daha sonra Fransa’da Sorbonne Üniversitesinde Edebiyat-Felsefe alanında eğitim görür, ressam olan eşi ile de burada tanışır. Zabel Yesayan, üniversite eğitimi almış ilk Ermeni kadınıdır.

Eserlerinde açık bir biçimde görülen Balzac esintili ayrıntılı tasvirleri, sembolist akım üzerine yazıları, Fransızca ve Ermenice dillerine hakimiyeti ile dönemin gelecek vaat eden, çok yönlü bir edebiyatçısıdır. Erkek egemen basın yaşamının içinde tüm güçlüklerle rağmen adından saygı ile söz ettirmiş, dönem içindeki süreli yayınların bir kısmında yazıları yayınlanmıştır (Hay-Gin, Arevelyan Mamul). Bu dönemde kaleme aldığı yazılarında, Osmanlı toplumunun yerleşik “erkek egemen” yapısını sorgulamış, Ermenileri eleştirmiş, feminist tavırları ile hem cemaat, hem Osmanlı aydınları içinde ayrıksı bir yerde konulanmıştır.

“Eğer kan ve ateşle aklını yitiren bu insanların yaşadığı felaketi anlatabilirim, bu vatana karşı görevimi yapmış olacağım.” Bir yazarın yazın yaşamını birçok şey etkileyebilir. Fakat ‘katliamın’ bir kadın yazarın yazın yaşamına bu kadar derinden dokunuşu nadirdir. Zabel Yesayan, 1909 Adana Katliamı sonrasında, Adana’da neler olup bittiğine dair rapor hazırlamaları için patriklik tarafından görevlendirilen heyet içerisinde görevli kişilerden birisiydi, heyet içindeki vazifesi Adana’da zulme maruz kalan çocukların mevcut durumları ile ilgili patrikhaneye rapor hazırlamaktı. Yesayan ulaştığı Adana’yı şöyle tanımladı: “Yıkılmış bir şehir yakıcı güneşin altında, bitimsiz bir mezarlık gibi uzanıyor.” Ardında eşini ve çocuklarını bırakan Zabel’in yaşamının her noktası için Adana Katliamı bir kırılma noktasıydı.

Yesayan burada kör bir bilinç ve nefretin aksine tarihin ilk elden tanığı olduğu fikriyle her şeyi gözlemliyor ve kaleme alıyordu: “Yerle bir edilmiş Ermeni köylerinin yanında adeta ‘küstahça’ dimdik ayakta duran Türk mahallelerine bakarken, tüm cezasız kalan katillerin yılışik bakışlarını görürken, tüm bunları objektif bir şekilde kaleme almaya büyük bir çaba ve özen gösterdiğimi belirtmek isterim.”

Evveliyatında tüm Osmanlı aydınları ile ortak bir hareket içinde olmayı seçen Yesayan, Adana’da bunun imkansızlığı ile çok acı bir biçimde yüzleşti. Ermeni toplumundan da dışlanmasına sebep olan onun bu ‘birleştirici’ unsur olarak Osmanlıyı kabulünün ve tüm entelektüel kaygılarının ötesinde; Yesayan bir kadın yazar olma kimliğinden soyunup, yok edilmekte olan bir ulusun ferdi olduğunun bilincine varır. Katliam sırasında ve sonrasında dul kadınlar, yetim çocuklar ve delirmiş bir ulus mezarlığı olan Adana’da gördüğü yoksulluk, açlık, tahakküm ve istismar, İstanbul ve Fransa’nın aydın cemiyetinin dışına pek çıkmamış olan yazarın toplumsal gerçeklikle tanışmasına da tekabül eder.

Şimdilerde birçok kimsenin diline pelesenk olan Sait Faik'in Ada'da yaşadığı buhranın ertesinde ettiği "yazmasam deli olacaktım" sözü Zabel Yesayan'ın Adana'ya gönderilişinin ardından geçen 1,5 yılın özeti niteliğindedir.

Yesayan bu dönemde adeta tutulmuşçasına, unutmamak ve unutturmamak adına sürekli ama sürekli yazılar kaleme almıştır. Tüm bu mektuplar, raporlar ve yazılar sonucunda Aras Yayıncılıktan Ermenice Averagnerun Meç (Yıkıntılar Arasında) adı ile Ermenice çıkan, Türkçeye çevrilmekte olan kitap meydana gelmiştir.

Adana'da yaşadıklarına rağmen Yesayan hala ümidini yitirmemiş, Marc Nichanian'ın Edebiyat ve Felaket adlı eserinde değindiği gibi 'intikam duygusunun tırmandırılmaması ve zayıfta olsa var olan ortak yaşam çizgisinin çiğnenmemesi gerekliliği'ni özellikle vurgular, Ermeni burjuvazisini milliyetçilikle suçlar. Tüm bu olanların ardından 'bir daha dönmek üzere' ülkeyi terk etme kararı alır. Ne var ki, Yesayan'ın vatanına ikinci bir veda borcu vardır. Ülkeye tekrar dönme kararı 1915'in hemen öncesinde olur. 1915 öncesinde oluşturulan Sakıncalı Ermeni Aydınlar listesi 1915'te harekete geçirilmek üzere açığa çıkarılmıştır ve 234 isimlik listede sadece bir kadın adı yer almaktadır: Zabel Yesayan. Bir gün içinde listede adı geçen tüm aydınların evlerine baskınlar yapılır sürgün, infaz, yitirilen akli dengeler ve sindirme ile sonuçlanan 234 kişilik bir mini(!) katliam girişiminden Zabel Yesayan Osmanlı kadını kılığına girerek saklanır ve hemen ardından Bulgaristan'a kaçarak kurtulur. Bu onun ülkesine kendi cismi ile dahi edemediği ikinci ve son vedasıdır.

Takip eden 20'li yıllarda Yesayan'ın yaşamı eşinin vefatına kadar Fransa-Bakü hattında seyreder. Şimdilerde dahi başarılması zor bir şekilde sadece kalemiyle geçinir, çeşitli dergi ve gazetelerde sürekli olarak yazmakta ve artık fikirlerini daha yüksek sesle söylemektedir. 1933'te Ermenistan'dan aldığı davet üzerine Sovyetler'e gider ve burada kaleme aldığı Türkçede Silahtar'ın Bahçeleri adıyla Belge Yayınları tarafından yayınlanan eserini kaleme alır. Bu kitap bir dönemin İstanbul yaşantısına ve Yesayan'ın çocukluk, ilk gençlik yıllarına dair önemli izler taşır.

1934 yılında, Sovyet Yazarları Birliği'nde yaptığı konuşmasında ve bu dönem çerçevesinde verdiği sosyalist gerçekçilikle ele alınmış eserlerden de anlaşılacağı üzere; Yeseyan'ın enternasyonal ve barıştan yana tavrı, yaşadığı bu çevrede sosyalizm ile perçinlenmiştir. Fakat aynı dönem içinde ele aldığı Zincirsiz Prometheus ve Sahte Dehalar gibi eserlerinden, rejime karşı eleştirel duruşunu kaybetmediği de görülmektedir. Sakıncalı Ermeni Aydınlar'dan sonra adı bir kez daha sakıncalılar listesine yazılır: Stalin dönemindeki Büyük Temizlik'te nasyonal sosyalist olmakla suçlanır ve Sibiryaya sürülür. Sibiryaya da yaşamı son eren Üsküdarlı, 20. yy'ın en önemli kadın Ermeni yazarlarından Zabel Yesayan'ın nerede, ne şekilde, neden öldüğü halen bilinmemektedir...

“Tekrar ediyorum! Hepimiz kana bulanmış ülkemizin bazı gerçeklerini bilmeli, görmeli ve bu tabloya cesaretle, korkusuzca bakmalıyız.”

Kaynak: [AGOS](#)